

УДК 330.3

JEL A 13; F 41; O 17

DOI: 10.31471/2409-0948-2021-1(23)-108-117

Диха Марія Василівна
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства і підприємництва
Хмельницький національний університет
вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, 29016, Україна
e-mail: dyha-mv@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4405-9429>

Лямець Іванна Анатоліївна
студентка
Хмельницький національний університет
вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, 29016, Україна

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан зовнішньоторговельної діяльності України. З'ясовано, що обсяги імпорту України переважають над експортом. Як наслідок, протягом останніх п'ятнадцяти років сальдо зовнішньоторговельного балансу України є від'ємним. У товарній структурі експорту України переважають продукти рослинного походження, недорогоцінні метали та вироби з них, мінеральні продукти, жири та олії рослинного або тваринного походження. У структурі імпорту України найбільшу питому вагу складають машини, обладнання, механізми та електротехнічне обладнання; також суттєву частку імпорту складають мінеральні продукти; продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості; засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби. З'ясовано, що основними торговими партнерами України в останні роки є країни Євросоюзу. Експорт до країн ЄС втричі перевищує експорт до другого найбільшого торгового партнера України – Китаю.

Визначено проблеми, які сповільнюють розвиток економіки в цілому та негативно впливають на розвиток зовнішньоторговельної діяльності України: політико-правові; організаційно-управлінські; виробничі; фінансові; маркетингово-збутові; трудові. Зазначено, що з метою вирішення/нівелювання зазначених проблем Україна повинна здійснити ряд ефективних стратегічно орієнтованих державних перетворень, а також суб'єкти зовнішньоторговельної діяльності повинні запровадити систему сучасних прогресивних заходів, які б дали поштовх до виходу на якісно новий рівень розвитку.

Визначено напрями нарощення обсягів експорту: підвищення ступеня переробки сировини в Україні з подальшим експортом на зовнішні ринки; розширення номенклатурних позицій на експорт, насамперед, за рахунок готових виробів; розвиток інноваційної діяльності та збільшення частки товарів високотехнологічного експорту. Для покращення зовнішньоторговельного балансу України, збільшення обсягів експорту, можливостей виходу на ринки ЄС та інші ринки країн світу суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України необхідно сертифікувати свою продукцію згідно з відповідними стандартами. Товаровиробникам необхідно відслідковувати галузеві тенденції, модернізувати свої виробництва, впровадити техніко-технологічні, організаційні та ін. інновації. Такі новації обумовлять підвищення конкурентоспроможності товарів на внутрішньому ринку та витіснення імпортних аналогів, а також можливості завоювання ринкових ніш на зовнішніх ринках.

Ключові слова: зовнішньоторговельна діяльність, експорт, імпорт, товарна структура, інновації, конкурентоспроможність.

Dykha Mariia V.
Doctor of Economics Sciences, Professor,
Department of Economics of Enterprise and Entrepreneurship,
Khmelnysky National University,
11, Instytuts'ka str., Khmelnytsky, Ukraine, 29016
e-mail: dyha-mv@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4405-9429>

Liamets Ivanna
A student
Khmelnysky National University,
11, Instytuts'ka str., Khmelnytsky, Ukraine, 29016

FOREIGN TRADE ACTIVITY OF UKRAINE: STATE, PROBLEMS, PROSPECTS

Abstract. The current state of Ukraine's foreign trade activity is considered in the article. It was found that the volume of Ukraine's imports exceeds exports. As a result, Ukraine's foreign trade balance has been negative for the past 15 years. The commodity structure of Ukraine's exports is dominated by products of vegetable origin, base metals and articles thereof, mineral products, fats and oils of vegetable or animal origin. In the structure of Ukraine's imports, the largest share is made up of machinery, equipment, mechanisms and electrical equipment; also a significant share of imports are mineral products; products of chemical and related industries; land vehicles, aircraft, floating vehicles. It was found out that the main trade partners of Ukraine in recent years are the European Union. Exports to EU countries are three times higher than exports to Ukraine's second largest trading partner, China.

Problems that slow down the development of the economy as a whole and negatively affect the development of Ukraine's foreign trade are identified: political and legal; organizational and managerial; production; financial; marketing and sales; labor. It is noted that in order to solve / level these problems, Ukraine must implement a number of effective strategically oriented state reforms, as well as the subjects of foreign trade activities should introduce a system of tools.

The directions of increase of volumes of export are defined: increase of degree of processing of raw materials in Ukraine with the subsequent export to foreign markets; expansion of nomenclature positions for export, first of all, at the expense of finished products; development of innovative activity and increase of the share of high-tech export goods. In order to improve the foreign trade balance of Ukraine, increase the volume of exports, opportunities to enter the EU markets and other markets of the world, the subjects of foreign economic activity of Ukraine need to certify their products in accordance with the relevant standards. Commodity producers need to monitor industry trends, modernize their production, implement technical and technological, organizational, etc. innovation. Such innovations will increase the competitiveness of goods in the domestic market and displace imported counterparts, as well as the possibility of gaining market niches in foreign markets.

Key words: foreign trade activity, export, import, commodity structure, innovations, competitiveness.

Вступ. В умовах глобалізації, активної співпраці та взаємопереплетення національних економік зовнішньоторговельна діяльність суттєво впливає на їх розвиток. Зовнішньоторговельна діяльність країн світу виступає обумовлюючим аспектом для

підвищення конкурентоспроможності, потужним драйвером розвитку національних економік. Попри прорахунки і непослідовність реформування національної економіки за роки незалежності, Україна володіє певними конкурентними перевагами (забезпеченість сільгоспугіддями, трудові ресурси, науковий потенціал). Однак, наявний потенціал (в т. ч. експортний) Україна використовує вкрай не ефективно. З багатьох товарних позицій Україна є неконкурентоспроможною на зовнішніх ринках, а також займає слабкі позиції на внутрішньому ринку.

Процеси євроінтеграції, розрив традиційних російсько-українських торгових відносин, економічні та соціально-політичні події глобального характеру обумовили доволі радикальні зміни в зовнішньоторговельній діяльності України. Тому аналіз стану та тенденцій у сфері зовнішньої торгівлі важливий для прийняття ефективних управлінських рішень та здійснення обґрунтованої економічної політики держави з урахуванням сучасних реалій.

Для забезпечення гідного статусу України в світовому економічному просторі необхідно забезпечити реалізацію потенційних можливостей виробництв, забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, нарощувати експорт товарів з закінченим циклом виробництва, що і обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження питань розвитку міжнародної торгівлі є праці А. Сміта, Д. Рікардо, В. Леонтьєва, В. Оліна, Е. Хекшера, Д. Хьюма та ін. Сучасний стан та проблеми розвитку зовнішньоторговельної діяльності досліджували такі вітчизняні вчені, як І. Бураковський, О. Гаврилук, А. Мазаракі, Ю. Макогон, Є. Савельєв та ін. Науковці досліджували тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України, механізми її державного регулювання; проблеми євроінтеграції та торговельно-економічних відносин України; висвітлювали вплив зовнішньоекономічних зв'язків України на реалізацію можливостей залучення іноземних інвестицій. Проблеми трансформації економіки України та її зовнішньоторговельного сектору, питання підвищення конкурентоспроможності, необхідності впровадження інновацій, стимулювання експорту та ролі держави в цих процесах висвітлено в працях [1; 2; 3; 4; 5].

Метою статті є оцінка сучасного стану зовнішньої торгівлі України, виявлення та обґрунтування основних проблем зовнішньоторговельної діяльності та визначення перспектив розвитку зовнішньої торгівлі України.

Виклад основного матеріалу. Країни, їх національні господарства, окремі суб'єкти господарювання взаємодіють в економічній, політичній, культурній, гуманітарній, екологічній та інших сферах. Для реалізації цих відносин між країнами встановлюються дипломатичні стосунки, укладаються угоди, що регулюють/визначають різні напрямки співробітництва; країни також співпрацюють в рамках міжнародних організацій економічного, соціокультурного, військово-політичного та ін. спрямування (МВФ, СОТ, ЄС, ООН, ЮНЕСКО, НАТО, ООН тощо).

Зовнішньоторговельна діяльність України відіграє важливу роль у розвитку національної економіки. Експортно-імпортна діяльність стимулює суб'єкти господарювання до підвищення конкурентоспроможності. Адже експортери у пошуках нових ринків збуту, окремих ринкових сегментів зможуть їх завоювати за умов пропозиції конкурентоспроможних товарів. З іншого боку, надходження імпортних товарів змушує національних товаровиробників «тримати руку на пульсі», відстежувати галузеві тенденції у намаганні бути конкурентоспроможними відносно імпортних товарів у відповідних секторах та утриманні ринкових ніш на внутрішньому ринку. Експорт товарів дає можливості розширювати виробництва, отримувати прибутки для інноваційного розвитку. Позитивною ознакою експорту є те, що саме на зовнішньому ринку реалізується додана вартість, та «вливаються» валютні надходження в країну. Завдяки імпорту ми можемо отримати товари, які не виробляються суб'єктами господарювання в нашій країні.

Особливо важливими є товари критичного імпорту, тобто такі, які не виробляються / не видобуваються з надр тощо на території нашої країни. У цьому аспекті важливою є політика диверсифікації, адже залежність від одного імпортера може нести певні загрози для країни.

Зовнішньоторговельна діяльність має бути спрямована на оптимальне включення країни у світові господарські відносини, збереження й оптимальне використання традиційних експортних та імпортних ринків, а також вихід / завоювання нових зовнішніх ринків, раціоналізацію торговельного балансу. Нажаль, Україні не вдалось сформулювати виважену зовнішньоторговельну політику, здатну ефективно забезпечувати національні економічні інтереси та відповідати стратегічним контурам поступального розвитку вітчизняної економіки.

Дані Державної служби статистики України свідчать, що випереджаючі обсяги імпорту над експортом обумовлюють від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу в більшості років досліджуваного періоду (таблиця 1).

Таблиця 1

Зовнішня торгівля України товарами у 2004-2019 рр.

Рік	Експорт, млрд дол США	Імпорт, млрд дол США	Сальдо торговельного балансу, млрд дол США
2004	32,7	29,0	+3,7
2005	34,2	36,1	-1,9
...	...	...	...
2010	51,40	60,70	-9,3
2011	68,41	82,61	-14,2
2012	68,81	84,66	-15,85
2013	63,31	76,96	-13,65
2014*	53,90	54,43	-0,53
2015*	38,13	37,52	+0,61
2016*	36,36	39,25	-2,89
2017*	43,26	49,61	-6,35
2018*	47,34	57,19	-9,85
2019*	50,05	60,80	-10,75

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини Донецької та Луганської областей.

Джерело: складено за даними [6].

Аналізуючи зовнішньоторговельний оборот України зазначимо, що з 2000 до 2004 р. сальдо зовнішньоторговельного балансу було позитивним (у 2004 р. воно складало 3,7 млрд. дол. США). Починаючи з 2005 р. до 2014 р. обсяги імпорту перевищували обсяги експорту, відповідно сальдо зовнішньоторговельного балансу було від'ємним (див детальніше [2; 6]). У 2015 р. сальдо зовнішньоторговельного балансу набуло позитивного значення (0,61 млрд дол США), що обумовлено суттєвішим скороченням імпорту відносно скорочення обсягів експорту. Зменшення обсягів експорту та імпорту відбулося в основному через розірвання зовнішньоекономічних контрактів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України із Росією на тлі анексії Криму у 2014 р., військових дій на Донбасі. З 2016 р. експортно-імпортна динаміка погіршується, оскільки темпи росту імпорту переважають темпи росту експорту. У 2016 р. зовнішньоторговельне сальдо складало «мінус» 2,89 млрд дол США; у 2019 р. погіршилося до «мінус» 10,75 млрд дол США. Товарна структура експорту України наведена у таблиці 2.

Товарна структура експорту України

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт			Імпорт		
	тис. дол. США	у % до 2018	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до 2018	у % до загального обсягу
Усього	50054605,8	105,7	100,0	60800173,1	106,3	100,0
у тому числі						
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1277015,8	105,5	2,6	1071472,8	116,7	1,8
II. Продукти рослинного походження	12914543,1	130,6	25,8	1794636,6	117,4	3,0
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	4732237,5	105,2	9,5	253298,1	94,7	0,4
IV. Готові харчові продукти	3220383,8	106,7	6,4	2616621,0	111,8	4,3
V. Мінеральні продукти	4866480,3	112,1	9,7	12984566,8	91,5	21,4
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1930809,8	103,2	3,9	7483373,2	106,0	12,3
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	721536,9	103,9	1,4	3564600,3	100,2	5,9
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	149080,2	90,2	0,3	283027,5	99,3	0,5
IX. Деревина і вироби з деревини	1400370,4	93,7	2,8	307393,2	101,2	0,5
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	437712,5	79,8	0,9	1003038,1	92,4	1,6
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	847198,6	100,1	1,7	2375980,4	118,1	3,9
XII. Взуття, головні убори, парасольки	188378,5	90,5	0,4	473461,3	129,7	0,8
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	414717,3	103,2	0,8	786086,5	102,6	1,3
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	89859,8	143,9	0,2	94362,3	132,2	0,2
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	10255685,9	88,2	20,5	3650723,8	102,1	6,0
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	4464445,8	95,9	8,9	13312838,2	111,4	21,9
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	882344,7	131,8	1,8	6162771,0	135,3	10,1
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	181320,3	122,0	0,4	1079524,9	114,8	1,8
XX. Різні промислові товари	872408,5	105,6	1,7	1003965,8	115,6	1,7
XXI. Твори мистецтва	559,3	63,5	0	1954,3	94,6	0

Джерело: складено за даними [6].

Варто зазначити, що високорозвинені країни експортують високотехнологічні товари, продукцію з високою часткою доданої вартості. Сучасний стан та тенденції розвитку національної економіки свідчать про низькотехнологічний статус економіки України на зовнішніх ринках, про сировинну спрямованість експорту. Для покращення зовнішньоторговельного балансу України, збільшення обсягів експорту, можливостей виходу на ринки ЄС та інші ринки країн світу суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України необхідно сертифікувати свою продукцію згідно з відповідними стандартами. Окремі товаровиробники уже на сьогодні випускають конкурентоспроможну продукцію, тому, для отримання таких сертифікатів необхідно лише здолати «страхи» щодо завоювання зовнішніх ринків та пройти процедури на відповідність якості. Іншим товаровиробникам необхідно відслідковувати галузеві тенденції, модернізувати свої виробництва, впровадити техніко-технологічні, організаційні та ін. інновації.

Аналізуючи дані таблиці 2 спостерігаємо, що у товарній структурі експорту протягом 2019 р. переважають продукти рослинного походження (25,8 % до загального обсягу), недорогоцінні метали та вироби з них (20,5 % до загального обсягу), мінеральні продукти (9,7% до загального обсягу), жири та олії рослинного або тваринного походження (9,5% до загального обсягу), машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (8,9% до загального обсягу).

Маючи «сировинний» потенціал, Україні слід в більшій мірі використовувати/спрямовувати сировину на переробку всередині країни та навіть для

активізації інших сфер економіки та соціальної сфери, в тому числі розвитку наукомістких сфер та забезпечення ширшого доступу населення до соціальних благ. А поки розвиток української економіки відбувається за сценарієм низької частки високотехнологічних виробництв і орієнтації на експорт сировини для переробки за кордоном. У сільському господарстві високими темпами розвивається рослинництво, яке приваблює інвесторів швидкою окупністю. При цьому, високої рентабельності аграрії досягають завдяки дешевій робочій силі, сприятливим природним умовам, достатньо розвинутій транспортній інфраструктурі та механізмам державної підтримки, що були нещодавно впроваджені. Але нарощення експорту аграрної продукції й досі не забезпечує відповідного зростання валютних надходжень в Україну. Як і з металургійною промисловістю, це викликано сировинним характером продукції з низькою доданою вартістю і коливанням цін на такі товари на світових ринках.

У структурі імпорту питома вага машин, обладнання, механізмів та електротехнічного обладнання складає 21,9% до загального обсягу; також суттєву частку імпорту складають мінеральні продукти – 21,4% до загального обсягу; продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 12,3% до загального обсягу; засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 10,1% до загального обсягу.

Щодо торгових партнерів України, то за останні роки Євросоюз вийшов на перші позиції у зовнішньоторговельному обороті з Україною. На ринок ЄС у 2019 р. припадало понад 36% усього експорту. Навіть у складних економічних умовах, викликаних пандемією коронавірусу, в першому півріччі 2020 р. експорт товарів і послуг до країн Євросоюзу перевищив 10 млрд. доларів. Це втричі більше, ніж експорт до другого найбільшого торгового партнера України – Китаю. Серед імпортерів української продукції у відсотковому відношенні у 2019 р. були: Європейський Союз – 36,6%, Китай – 11%, Російська Федерація – 9,4%, Туреччина – 4,45, США – 4%, Єгипет – 3,6%, Індія – 3,3%, Білорусь – 2,5%, Об'єднані Арабські Емірати – 1,5%, Ізраїль – 1,4%. На сьогодні Євросоюз купує українські електродвигуни, генератори, трансформатори, акумулятори, кабельну продукцію і навіть трамваї. Втім у структурі експорту стабільно переважає продукція сільського господарства й харчової промисловості – понад 34%. [6]

Незважаючи на позитивні поступки у зовнішньоекономічній діяльності, варто виокремити проблеми, які сповільнюють розвиток економіки в цілому та негативно впливають на розвиток зовнішньоторговельної діяльності України:

– політико-правові (нестабільна політична ситуація в Україні; недосконалість законодавчої бази, правові колізії та нестабільність нормативно-правової бази (в т.ч. внесення змін до законодавчих актів, що обумовлює зміну правил для ведення бізнесу), високий рівень корупції й недовіри до держави як гаранта виконання угод та контрактів);

– організаційно-управлінські (незрозумілість процедур започаткування бізнесу, реєстрації суб'єктів ЗЕД; незахищеність і нерозвиненість внутрішніх ринків України; низька якість інфраструктурного забезпечення ЗЕД; неефективність системи менеджменту ЗЕД, відсутність стратегічного й маркетингового підходів в управлінні бізнесом);

– виробничі (низький рівень конкурентоспроможності більшості виробництв відносно аналогічних у розвинутих країнах через значну техніко-технологічну відсталість, енерговитратність виробництв тощо);

– фінансові (низький рівень інвестиційної привабливості та несприятливий інвестиційний клімат; низька рентабельність виробничої діяльності тощо);

– маркетингово-збутові (бар'єри входу на ринки розвинених країн; високий рівень конкуренції на світових ринках; недостатній рівень товарної та ринкової диверсифікації експорту; неефективна збутова політика за кордоном тощо);

– трудові (несприятлива демографічна ситуація в країні; недостатність кваліфікованого персоналу; відтік кваліфікованих фахівців та робітників в країни з вищим рівнем розвитку та вищим рівнем оплати праці; низька продуктивність праці тощо).

З метою вирішення/нівелювання зазначених проблем Україна повинна здійснити ряд ефективних стратегічно орієнтованих державних перетворень, а також суб'єкти зовнішньоторговельної діяльності повинні запровадити систему сучасних прогресивних заходів, які б дали поштовх до виходу на якісно новий рівень розвитку.

Досвід низки країн світу свідчить, що у забезпеченні випереджаючого економічного розвитку важливе значення має реалізація експортно-орієнтованої стратегії диверсифікації зовнішньоторговельної сфери. Зокрема, стратегії зростання обсягів та диверсифікації зовнішньої торгівлі нових індустріальних країн можна розділити на три основні групи: країни, в основу диверсифікації зовнішньої торгівлі яких покладено трудомісткі галузі виробництва; країни, диверсифікація експорту яких базувалась на використанні національного ресурсного потенціалу; країни, що поєднали обидва вищезазначені підходи [7, с. 18].

Цілеспрямована політика диверсифікації зовнішньоторговельної сфери національної економіки лежить в основі стратегії експортно-орієнтованої індустріалізації, яку обрали та успішно втілили ряд країн Східної та Південно-Східної Азії, що увійшли до групи нових індустріальних країн.

Політика експортно-орієнтованої індустріалізації була запроваджена в Малайзії законом про інвестиційні стимули, згідно з положень якого на фірми-експортери розповсюджували податкові та митні пільги. Водночас знижувались ставки ввізних мит на інноваційне обладнання для підприємств, які виробляли продукцію на експорт з використанням цього обладнання. Втім найважливішим аспектом зовнішньоторговельної політики було створення низки вільних торгових зон для залучення іноземних інвестицій в експортно-орієнтовані виробництва. Диверсифікаційні зрушення в зовнішньоторговельній сфері малайзійської економіки спирались винятково на прямі іноземні інвестиції, внаслідок чого внутрішня фінансова система не відіграла суттєвого значення у нарощуванні виробничо-експортного потенціалу [8].

Заходи стимулювання зовнішньої торгівлі через нетарифні методи регулювання Кореї [9, с. 95]. Приклад здійснення результативних диверсифікаційних зрушень з метою активізації економічного розвитку є Тайвань, який став на шлях експортно-орієнтованого зростання, запровадивши низку заходів зі стимулювання експорту у вигляді податкових пільг з зовнішньоекономічної діяльності, надання кредитів експортерам за низькими процентними ставками тощо [10, с. 16].

Таким чином, випереджаюче зростання експорту Тайваню протягом десятиліть характеризувалося переходом від трудомістких і низькотехнологічних продуктів до капіталомістких та наукомістких товарів. Поряд з цим, наслідком обрання стратегії входження до міжнародних ланцюгів створення вартості для Тайваню стало скорочення частки в експорті готової продукції, яка до 1998 р. зменшилась до 14%, натомість в товарних поставках за кордон зросла частка проміжної продукції та засобів виробництва [11, с. 207].

Проведення успішних диверсифікаційних зрушень у виробництві та зовнішній торгівлі має полягати у:

- розподілі різних преференцій і стимулів до здійснення експорту на базі ринкового підходу і конкуренції; наданні приватному сектору рушійної сили диверсифікаційних зрушень;
- здійсненні значних інвестицій у транспортну і телекомунікаційну інфраструктуру;
- наданні експортерам доступу до іноземних технологій за рахунок запровадження тарифних пільг та звільнення від сплати податків;
- створенні спеціальних (вільних) економічних зон з метою надання преференцій експортерам без порушення норм СОТ;
- стимулювання прямих іноземних інвестицій через ряд податкових преференцій;
- забезпеченні експортерам доступу до інформації про умови виходу на зовнішні ринки та ін.

Важливо зазначити, що нарощення обсягів експорту має відбуватися за трьома основними напрямками: підвищення ступеня переробки сировини в Україні з подальшим експортом на зовнішні ринки; розширення номенклатурних позицій на експорт, насамперед, за рахунок готових виробів; розвиток інноваційної діяльності та збільшення частки товарів високотехнологічного експорту.

Стимулювання розвитку експорту в зазначених напрямках може здійснюватися через формування сприятливого макроекономічного клімату та створення спеціальних стимулів до експорту; полегшення доступу до імпорتنих складових, необхідних для експортно-орієнтованого виробництва через сприятливе митне та нетарифне регулювання за даними позиціями імпорту; створення механізму фінансової підтримки експорту, насамперед, кредитування, гарантування й страхування експортних поставок і кредитів. У країнах світу використовуються різні системи підтримки національного експорту та функціонують спеціальні організації, завданням яких є забезпечення розвитку експорту, починаючи з інформаційної підтримки і закінчуючи прямим фінансуванням. Їх відмінності зумовлені специфічними рисами економічної та інституційної структури країни і тенденціями її розвитку на певному етапі. Універсальним інструментом підтримки експорту є експортні кредитні агенції (ЕКА), ресурсна база яких формується за рахунок власних, залучених коштів і коштів державних бюджетів. ЕКА реалізують державну політику підтримки експорту шляхом надання кредитів, здійснення страхування експортних політичних і комерційних ризиків та надання гарантій з метою забезпечення конкурентоспроможних умов просування продукції/послуг своїх фірм на міжнародні ринки (дивись детальніше [3]).

Зовнішньоторговельна діяльність України буде ефективною при запровадженні методів її реалізації, що будуть спрямовані на розвиток високотехнологічних галузей України та забезпечать перехід на вищий щабель світогосподарського розвитку.

У системі імпортозаміщення важливе значення має не лише забезпечення національними товаровиробниками відповідних товарних позицій конкурентоспроможного рівня, а й прозора діяльність митниць, встановлення реальної вартості імпорتنих товарів і, відповідно, сплата митних платежів у розмірі, що відповідає реальній вартості товарів імпорту. Суттєве зниження вартості імпорتنих товарів не лише позбавляє Україну від надходжень до бюджету, а й обумовлює цінову конкурентоздатність імпорتنих товарів на території України.

Висновки. Світовий ринок насичений різноманітною продукцією. Споживачі віддають перевагу товарам, які на одиницю своєї вартості задовольняють більше потреб і на більш якісному рівні, ніж товари-аналоги.

Зовнішньоторговельна діяльність України свідчить про переважання обсягів імпорту над експортом. Як наслідок, протягом останніх п'ятнадцяти років сальдо зовнішньоторговельного балансу є від'ємним (за виключенням 2015 р.). У товарній структурі експорту України переважають продукти рослинного походження, недорогочінні метали та вироби з них, мінеральні продукти, жири та олії рослинного або тваринного походження. Сучасний стан та тенденції розвитку національної економіки свідчать про низькотехнологічний статус економіки України на зовнішніх ринках, про сировинну спрямованість експорту. У структурі імпорту України найбільшу частку складає питома вага машин, обладнання, механізмів та електротехнічного обладнання; також суттєву частку імпорту складають мінеральні продукти; продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості; засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби. Щодо торгових партнерів України, то за останні роки Євросоюз вийшов на перші позиції у зовнішньоторговельному обороті з Україною. Експорт до країн ЄС втричі перевищує експорт до другого найбільшого торгового партнера України – Китаю.

Серед проблем, які сповільнюють розвиток економіки в цілому та негативно впливають на розвиток зовнішньоторговельної діяльності України, визначено: політико-правові; організаційно-управлінські; виробничі; фінансові; маркетингово-збутові; трудові.

З метою вирішення/нівелювання зазначених проблем Україна повинна здійснити ряд ефективних стратегічно орієнтованих державних перетворень, а також суб'єкти зовнішньоторговельної діяльності повинні запровадити систему сучасних прогресивних заходів, які б дали поштовх до виходу на якісно новий рівень розвитку.

Нарощення обсягів експорту має відбуватися за трьома основними напрямками: підвищення ступеня переробки сировини в Україні з подальшим експортом на зовнішні ринки; розширення номенклатурних позицій на експорт, насамперед, за рахунок готових виробів; розвиток інноваційної діяльності та збільшення частки товарів високотехнологічного експорту.

Для покращення зовнішньоторговельного балансу України, збільшення обсягів експорту, можливостей виходу на ринки ЄС та інші ринки країн світу суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України необхідно сертифікувати свою продукцію згідно з відповідними стандартами. Окремі товаровиробники уже на сьогодні випускають конкурентоспроможну продукцію, тому, для отримання таких сертифікатів необхідно лише здолати «страхи» щодо завоювання зовнішніх ринків та пройти процедури на відповідність якості. Іншим товаровиробникам необхідно відслідковувати галузеві тенденції, модернізувати свої виробництва, впровадити техніко-технологічні, організаційні та ін. інновації. Такі новації обумовляють підвищення конкурентоспроможності товарів на внутрішньому ринку та об'єктивне витіснення імпортних аналогів, а також можливості завоювання ринкових ніш на зовнішніх ринках.

Література

1. Диха М.В. Інновації – ключовий чинник соціально-економічного розвитку країни / М.В. Диха // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2012. – № 4 (30). – С. 28–33.
2. Диха М.В. Соціально-економічний розвиток України: напрями та засоби реалізації: [монографія] / М.В. Диха. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 388 с.
3. Диха М.В. Стимулювання експорту України та роль державних фінансів у цьому процесі / М.В. Диха // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – Житомир: ЖДТУ. – 2012. – № 4 (62). – С. 364–367.
4. Диха М.В. Трансформація економіки України за роки незалежності під призвоєю макроекономічної стабільності / М.В. Диха // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – № 4, Т. 3. – С. 72–77.
5. Dykha M. Transformation of Ukraine in the global institutionalization system // Actual problems of modern science: [monograph: edited by Musial Janusz, Polishchuk Oleh, Sorokatji Ruslan]. – Prepared at the Khmelnytskyi National University in cooperation with UTP University of Science and Technology, Poland: Bydgoszcz, 2017. – P. 173–183.
6. Статистична інформація // Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Sattar Z. Strategy for Export Diversification 2015-2020: Breaking into new markets with new products / Z. Sattar. – Dhaka: PRIB, 2015. – 56 p.
8. Affendy A.M. Export Diversification and Economic Growth in Malaysia / A.M. Affendy, L.S. Yee, A.K. Bakri [Electronic Resource]. – Mode of access: <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/20588>.
9. Studwell J. How Asia Works: Success and Failure in the World's Most Dynamic Region / J. Studwell. – London: Profile books, 2013. – 288 p.
10. Samen S. Export Development, Diversification, And Competitiveness: How Some Developing Countries Got It Right / S. Samen. – Washington: World Bank Institute, 2010. – 28 p.
11. Smith H. Industry Policy In Taiwan And Korea In The 1980s Winning With The Market / H. Smith. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd., 2000. – 288 p.

References

1. Dykha M.V. Innovatsii – kluchovyi chynnyk sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy / M.V. Dykha // Vseukrainskyi naukovo-vyrobnychiy zhurnal «Innovatsiina ekonomika». – 2012. – № 4 (30). – S. 28–33.
2. Dykha M.V. Sotsialno-ekonomichni rozvytok Ukrainy: napriamy ta zasoby realizatsii: [monohrafiia] / M.V. Dykha. – K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2016. – 388 s.
3. Dykha M.V. Stymuliuvannia eksportu Ukrainy ta rol derzhavnykh finansiv u tsumu protsesi / M.V. Dykha // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. – Zhytomyr: ZhDTU. – 2012. – № 4 (62). – S. 364–367.
4. Dykha M.V. Transformatsiia ekonomiky Ukrainy za roky nezalezhnosti pid pryzmou makroekonomichnoi stabilnosti / M.V. Dykha // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – 2012. – № 4, T. 3. – S. 72–77.
5. Dykha M. Transformation of Ukraine in the global institutionalization system // Actual problems of modern science: [monograph: edited by Musial Janusz, Polishchuk Oleh, Sorokatji Ruslan]. – Prepared at the Khmelnytskyi National University in cooperation with UTP University of Science and Technology, Poland: Bydgoszcz, 2017. – P. 173–183.
6. Statystychna informatsiia // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Sattar Z. Strategy for Export Diversification 2015-2020: Breaking into new markets with new products / Z. Sattar. – Dhaka: PRIB, 2015. – 56 p.
8. Affendy A.M. Export Diversification and Economic Growth in Malaysia / A.M. Affendy, L.S. Yee, A.K. Bakri [Electronic Resource]. – Mode of access: <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/20588>.
9. Studwell J. How Asia Works: Success and Failure in the World's Most Dynamic Region / J. Studwell. – London: Profile books, 2013. – 288 p.
10. Samen S. Export Development, Diversification, And Competitiveness: How Some Developing Countries Got It Right / S. Samen. – Washington: World Bank Institute, 2010. – 28 p.
11. Smith H. Industry Policy In Taiwan And Korea In The 1980s Winning With The Market / H. Smith. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd., 2000. – 288 p.